

Slovenska slovnica – Jože Toporišič

ZVRSTNOST SLOVENSKEGA JEZIKA

1. socialne zvrsti

- knjižni jezik (zborni, splošno/knjižnopogovorni)
- narečja (vaška, mestna)
- pokrajinski pogovorni jeziki

socialne podzvrsti:

- interesne govorice (sleng, žargon, latovščina)
- starostne zvrsti (otročka, mladostniška, odraslostna, starčevska)
- spolni zvrsti (moška, ženska)
- vitalnostni zvrsti (živa, papirnata)
- interesnozdržbena (predšolska, osnovnošolska, srednješolska, višješolska, univerzitetna)
- stanovska (kmečka, delavska, mestna, plemiška)
- stvarnostna (dejanstvena, umiselna)

Breznik: kot socialne zvrsti loči tudi jezik posameznih časopisov, posameznikov, slovstvenih junakov

2. funkcijske zvrsti

- praktičnosporazumevalna
- strokovna
- publicistična
- umetnostna

3. prenosniški zvrsti (govorjena, pisana)

4. časovne ali zgodovinske zvrsti (sodobna, pretekle)

5. mernostni zvrsti (vezana, nevezana)

1. SOCIALNE ZVRSTI

knjižni jezik		neknjižni jezik	
(namenjen sporazumevanju in sploh sporočanju na vsem slovenskem ozemlju in z vsenarodno in narodnoreprezentativno vlogo)		zemljepisna narečja	pokrajinski pogovorni jeziki
zborni jezik	splošno/knjižnopogovorni jezik		

ZBORNİ JEZİK

- nosilec zj. je **jezikovno šolan človek** (vsaj sr. šola)
- je najprej in predvsem **pisani jezik**
- slušna/akustična oblika = branje, recitiranje, deklamiranje (v gledališču – manj pa v filmu, tv)
- zlasti se veliko **bere** na radiu, tv, učitelji, duhovniki, politiki, gospodarstveniki ...
- zj. se manj govori po nepripravljeni pisni predlogi – **govorijo** ga posebno v **šolah** (učitelji, učenci pred formalnim zborom = pred razredom ...), tudi **predavatelji** pred izobrazbenim, političnim, športnim ali drugačnim interesnim zborom

- **naslovnik** zbornega govora je praviloma **množičen**, neposredno prisoten pred govornikom kot poslušalec (tudi radia, tv)
- uporaba zj.: pred **javnim (oficialnim) zborom poslušalcev**, zlasti še, če je ta zbor izobrazbeno, narečno ali tudi socialno neenak
- zj. se človek ne nauči kot materne jezika, ampak si ga pridobi šele **z zavestnim prisvajanjem** (pouk slovenščine v srednjih šolah), v precejšnji meri pa si to ali ono iz zj. prisvoji na podlagi **pasivne ali aktivne udeležnosti v zbornem občevarju**
- zj. je **najbolj funkcijsko razčlenjen**
- značilnost zj. so sorazmerno natančno raziskane in predpisane v slovnici, slovarju, stilistiki, pravopisu, pravorečju

SPLOŠNO/KNJIŽNOPOGOVORNI JEZIK

= manj stroga, **pogovorna varianta knjižnega jezika**

- uporaba: predvsem takrat, ko **neformalnemu zboru** (večinoma nemnožičnemu) **govorimo brez vnaprej pripravljenega in izdelanega besedila**

- bolj kot zj. se opira na navadno vsakdanjo občevarno govornico nenarečno govorečih ljudi na celotnem slo. ozemlju (še posebej osredju: Lj in okolica)

- ni lahko razmejljiv (vanj so primešane prvine zj. in zemljepisna narečja)

□

knjižnopogovorni j. najbolj gospodarno določujemo z razlikami nasproti zj.;

- nosilec kpj. je načeloma isti kot nosilec zj., vendar v drugačnem govornem govornem položaju (= položaj **govorečega in poslušalca, ki si vlogi neprestano zamenjujeta** – ne pa govoreči : pasivno množično poslušalstvo)

- knjižnopogovorno občevarje je v glavnem **neuradno**, pogosto **zasebno/privatno** (zj. javno)

- velikokrat ga spremljajo **nejezikovna sredstva** za obravnavanje neke tematike/tvarine – ker sta udeleženca pogovora neuradno na dosegu roke

- kpj.:zj. = **odsotnost**, t. i. **ozkoknjižnih = neobčevarnih skladenjskih vzorcev, besedja, oblik, naglasov**

- **tematsko/tvarinsko kpj. ni omejen**

- kpj. se navadno samo govori, večinoma brez vnaprej pripravljenega besedila, torej **spontano, prosto**

- če je v pog. jeziku kaj napisano je večinoma dvogovor ali samogovor kake osebe iz umetnostnega besedila (ali junakov tok zavesti)

- v avtorskem besedilu umetnostnega dela se kpj. piše izjemoma – a v zadnjem času nekaj več

- kpj. dandanes še ni nasploh v rabi po vsej Sloveniji, čeprav je ta zvrst najprimernejša za pogovor med ljudmi različnih narečnih področij

- to, kar naj bi v resnici postalo splošno, v resnici obstaja dokaj izoblikovano na osrednjem gorenjsko-dolenjskem območju s središčem v Ljubljani – tu se določeni sloji (izobraženski, mestni) prebivalstva praktično rodijo s kpj. = v določeni socialno-izobrazbeni plasti prabivalstva je pogovorni jezik že skoraj docela izpodrinil tradicionalno zemljepisno podeželsko narečje – ta jezik postane še bolj splošen, če mu z zavestnim posegom spodrežemo lastnosti, ki ga delajo ožje pokrajinskega

□

če je ta kpj. v tem smislu normiran, postane tisti tip jezika, ki je **prosta občevarna varianta skj** (poleg redkejših zborne variante)

- kpj. ni nujno v vseh prvinah svojih strukturnih ravnin povsem brez variant (saj jih ima tudi zj.) – vendar ima **na vsaki svoji strukturni ravnini nespremenljivo, obstojno jedro** – to jedro se sedaj ljudem postopoma **uzavešča** (ko bo ta potek končan, ga bo lažje uveljaviti na res celotnem slo. ozemlju)

- kpj. je za zj. nekaka **pripravljalnica**, ki jezikovna sredstva zemljepisnih narečij in pokrajinskih pogovornih jezikov nekako normalno vodi k vlogam zbornega jezika (besedje, oblikoslovje, glasovna stran in naglas) – s tem **omogoča stalno oživljanje strukture zj.** in jo brani pred preveliko razdalo od živega vsakdanjega jezika

- problem pogovornosti: uporabniki pogovornega jezika padajo iz knjižne v pokrajinsko pogovornost, včasih celo v narečnost (ali v zbornost)

POKRAJINSKI POGOVORNI JEZIKI

- ppj. nastajajo kot **zemljepisno nadnarečje** za opravljanje nalog, ki jih ima v vsenarodnem okviru knjižni jezik

osrednjeslovenski (kranjski, središče Lj.)

južnoštajerski (v glavnem celjski)

severnoštajerski (Mb, Ptuj; obmurski – Ms)

primorski (NG, Trst, Kp, Postojna)

rovtarski (Šk. L. + naselbine)

koroški (Avstrija – vendar ni dovolj uporabe zunaj šole in cerkve)

- ppj. se najbolje kaže v uporabi **izposojenk** (iz nemškega in romanskih jezikov, ki v knjižni jezik niso sprejete)

- ppj. ima **preprostejšo skladnjo** (sopostavljanje skladenjskih enot namesto besednih in stavčnih zvez z veznikom)

- na izrazni ravni je značilen tu večji, tam manjši **upad/redukcija kratkih samoglasnikov** – posledica tega so **raznovrstnejši soglasniški sklopi**

- vse prvine ppj. so žive v sodobni govorici (kot pri kpj.)

- prvine ppj. so ali **splošne/vseslovenske** ali pa **pokrajinsko obarvane** (izrazita pokrajinskost se kaže v naglaševanju in pri stavčni fonetiki)

- uporaba: v **sproti nastopajočih govornih položajih** (pogovor v ožjem krogu, na cesti, dužabnih stikih, pogovor na delovnem mestu, v družini, v mestnem okolju)

- predvsem se **govori**, za posebne namene pa se lahko tudi zapiše

ZEMLJEPISNA NAREČJA

- tradicionalna zemljepisna narečja so najpogosteje **posebne oblike kakega jezika na čisto določenem** (prvotno kmečkem) **zemljepisnem področju**

Pri nas imamo 8 narečnih skupin:

koroška narečja

primorska narečja

rovtarska narečja

gorenjska narečja

dolenjska narečja

štajerska narečja

panonska narečja

kočevska narečja

□ vsaka izmed teh narečnih skupin je razdeljena na več delov (po tem, kako se kje govori), ti deli še na manjše in še na manjše – govorne odtenke imajo tudi prebivalci posameznih občin, vasi in celo družin

zemljepisna narečja se ne skladajo vedno s pokrajinskimi pojmi – so odstopanja ...

INTERESNE GOVORICE

- ig. so **modifikacije osnovnih socialnih zvrsti** (z besedjem, frazeologemi in sploh z izraznimi načini, značilnimi za posamezne ožje inteene skupnosti: pripadnike istega poklicnega področja ali kakšne drugačne drugačne združbe ...)

žargon = ig. ljudi, ki jih družijo **poklic** (šoferski, vojaški ...)

sleng = neformalna varianta občevalnega jezika, ki jo označuje poseben slovar, sestojč iz novih ali pa starih izrazov z novim ali pa drugače zaobrnjenim pomenom

argo (latovščina) = govornica kriminalcev, potepuhov, beračev, prostitutk in sploh t. i. **podzemlja** oz. **družbenega dna**

tvorne sestavine teh govoric (žargonizmi, slengizmi, argotizmi) se prenašajo kot posebna stilna sredstva tudi v navadno izražanje katere izmed socialnih zvrsti jezika, zlasti pogovorne in narečja

sleng

- značilna **nenavadnost (nekonvencionalnost)** izražanja

- razumskost in načrtovanje potisnjena v ozadje, v ospredju pa je **čustvo**, čutnost

- vse, kar je 'in' se **hitro menja**

žargon

= ig. strokovne zvrsti, ki se kaže v rabi **neuradnega**, zato pa bolj **živega** in za delovne pogoje bolj **praktičnega**, sicer pa **enoumnega izrazja**